

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
Кафедра публічного управління та адміністрування

АНДРІЄНКО АНДРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
УКРАЇНИ: МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Спеціальність: 281 Публічне управління та адміністрування

АВТОРЕФЕРАТ

магістерської роботи на здобуття наукового ступеня
магістра публічного управління

Миколаїв – 2019

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Забезпечення впровадження та реалізація реформування системи пенсійного забезпечення України, враховуючи фактори зростання демографічної кризи та неспроможність солідарної системи забезпечити достатній рівень соціальних виплат є одним з найактуальніших пріоритетів соціальної політики держави. Досвід інших країн засвідчує, що забезпечення високого рівня економічної та соціальної безпеки є вкрай важливим і нагальним питанням, оскільки від нього залежить не тільки добробут громадян, а також можливість й спроможність захисту територіальної цілісності та суверенітету нашої країни, що є однією з пріоритетних функцій держави.

Перехід до ринкової економіки супроводжувався формуванням принципово нової фінансової системи, важливою ланкою якої були і є цільові фонди держави. На сьогоднішній аналіз напрямків і результатів діяльності державних цільових фондів є досить актуальним, оскільки, через дефіцит бюджету країни є необхідність цілеспрямованого вирішення соціальних проблем, які фінансуються за рахунок коштів цих фондів

Опрацювання теоретичних підходів і практичних рекомендацій щодо вдосконалення пенсійної системи України та її фінансового забезпечення в умовах реформування дасть змогу забезпечити належний рівень життя людей похилого віку та решти категорій непрацездатних осіб на засадах соціальної справедливості, гармонізувати відносини між поколіннями, сприяти економічному зростанню держави у цілому, і зокрема забезпечити стабільність функціонування пенсійної системи.

В Україні система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є багатофункціональним організмом, який працює під керівництвом Пенсійного фонду України – інституції, що є складовою частиною бюджетно-фінансової системи держави. Саме Пенсійний фонд України акумулює частину фінансових ресурсів держави задля проведення пенсійних виплат. Унікальність Пенсійного фонду України як центрального органу виконавчої влади полягає в тому, що на відміну від інших державних установ він одночасно є і соціальною, і фінансовою інституцією.

Мета та завдання дослідження. Мета дослідження полягає в розробці шляхів удосконалення системи пенсійного забезпечення України на основі аналізу досвіду проведення пенсійних реформ в розвинутих країнах світу.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати наступні **завдання**:

- визначити особливості та охарактеризувати стан системи пенсійного забезпечення в Україні;
- розглянути моделі функціонування пенсійної системи в зарубіжних країнах;
- охарактеризувати закордонний досвід проведення реформи системи пенсійного забезпечення;
- надати рекомендації щодо подальших напрямів вивчення означеної проблематики дослідження та використання його результатів на прикладному рівні.

Об'єктом дослідження виступає система пенсійного забезпечення.

Предметом дослідження є шляхи удосконалення системи пенсійного забезпечення в Україні.

Методи дослідження. Дана робота ґрунтується на використанні загальнонаукових (аналіз і синтез, збір, обробка та аналіз матеріалів з даної тематики, метод узагальнення та метод аналогії) та спеціальних методів (порівняльний, структурний та системний аналіз).

Порівняльний метод використовувався при дослідженні зарубіжного досвіду реформування системи пенсійного забезпечення в Європейському Союзі та інших країнах світу. Методи системного та структурного аналізу були використані при аналізі сутності основних категорій дослідження. Системний підхід є методологічною основою всієї роботи й використовується для вирішення більшості завдань дослідження. Для аналізу нормативних документів та законодавчих актів використовувався системно-аналітичний

метод.

Наукова новизна одержаних результатів відображена у теоретичному вирішенні актуальних завдань, зокрема:

вперше:

- здійснено спробу проаналізувати перспективи реформування системи пенсійного забезпечення України на основі провідного зарубіжного досвіду;

удосконалено:

- визначення поняття «пенсійне забезпечення»;
- систематизовано позитивні та негативні наслідки проведення реформи системи пенсійного забезпечення в європейських та інших розвинутих країнах;

набули подальшого розвитку:

- опрацювання актуальних для України варіантів здійснення реформи системи пенсійного забезпечення з урахуванням європейського досвіду.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що положення та висновки дослідження можуть бути використані науковцями та науково-педагогічними колективами при розробці та викладанні курсів «Публічна політика», «Публічне управління», «Економіка та врядування», «Проблеми формування правової держави та громадянського суспільства в Україні». Також результати дослідження можуть використовуватися при написанні методичних матеріалів, підручників, для підготовки фахівців у галузі політичних наук та державного управління.

На прикладному рівні окремі результати дослідження були використані в роботі Головного управління пенсійного фонду України в Миколаївській області.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження висвітлені в тезах доповіді у науково-практичній конференції «Лісабонський договір - 10 років після набуття чинності. Що змінилося у функціонуванні ЄС?» (Миколаїв, 2019).

Структура роботи зумовлена її метою, та завданням і складається зі вступу, трьох розділів, що мають шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел (67 найменувань) та додатку. Загальний обсяг роботи становить 86 сторінок, з яких 80 основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету та основні завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, висвітлено наукову новизну і практичне значення виконаної роботи. Наведено результати апробації основних положень та особистий внесок автора дослідження.

У **першому розділі** «Теоретичні засади дослідження процесу реформування системи пенсійного забезпечення України» охарактеризовано проблематику та джерельну базу дослідження процесу реформування системи пенсійного забезпечення України.

Підрозділ 1.1. «Генезис реформування системи пенсійного забезпечення в Україні» присвячений аналізу стану наукової розробки проблеми у вітчизняній та зарубіжній науці.

Важливою групою джерел для написання магістерської роботи є напрацювання (А. Аслунд, У. Беверідж, Т. Боголіб, І. Бондарук, К. Еклунда, Л. Ерхарда, О. Зарудний, О. Зайчук, О. Кириленко, Е. Лібанова, І. Мірошніченко, О. Петрушка, Д. Рікардо, М. Ріппи та ін.) науковців, а також нормативно-правові акти: закони України, укази Президента, Постанови й розпорядження Кабінету Міністрів, акти органів місцевого самоврядування.

Зроблено висновок, що на даний час сформована потужна джерельна база щодо теоретичних та практичних аспектів проведення реформування системи пенсійного забезпечення України. Проте комплексний аналіз реформування системи соціального захисту населення, особливостей її проведення та розвитку, проведений на недостатньому

рівні. Це сприяло визначенню вибору теми магістерської роботи, об'єкта, предмета та мети дослідження.

У підрозділі 1.2. «Характеристика сучасного стану пенсійної системи України» охарактеризовано стан, розкрито сутність та наведена структура системи пенсійного забезпечення України.

З'ясовано, що в нашій країні система пенсійного забезпечення громадян перебуває на стадії трансформації та встановлено, що в Україні донині функціонує лише солідарний рівень пенсійного забезпечення, який не може повною мірою, враховуючи реалії сьогодення, виконувати покладені на нього функції. Накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, маючи лише законодавчий статус, потребує практичного впровадження.

Схема багаторівневої пенсійної системи, яка повинна бути сформована після завершення проведення реформи.

Рис.1 Схема багаторівневої пенсійної системи

Зроблено висновок, що врахування всіх недоліків і вад системи пенсійного забезпечення України та їх вирішення дасть змогу сформувати розвинений ринок послуг пенсійного страхування, а позитивними результатами у покращенні пенсійного забезпечення України має стати досягнення таких результатів: забезпечення фінансової стійкості та стабільності у сфері пенсійного страхування; зменшення кількості пільговиків; підвищення рівня життя пенсіонерів та впевненості у соціальному забезпеченні; зменшення пенсійного навантаження роботодавців; створення результативної системи управління пенсійними грошовими потоками; заохочення громадян до заощаджень на старість; встановлення чіткого законодавства

У другому розділі «Практичний досвід реформування пенсійного забезпечення» визначено, що пенсійне забезпечення сучасної країни є сукупністю створених правових, економічних та організаційних інститутів і норм, метою яких є надання громадянам матеріального забезпечення у вигляді пенсії.

Також встановлено, що у світовій практиці чітко простежується усвідомлення необхідності вдосконалення державної політики пенсійного забезпечення. Більшість країн світу продовжують впроваджувати пенсійну реформу, під якою слід розуміти сукупність заходів щодо вдосконалення структури та механізму функціонування державної політики пенсійного забезпечення.

У підрозділі 2.1. «Основні тенденції функціонування пенсійної системи в зарубіжних країнах» визначено, що реформування системи пенсійного забезпечення характерно не тільки для України. Більшість розвинених держав (Франція, Німеччина, Італія, Іспанія та ін.) пішли шляхом поступового реформування системи пенсійного

забезпечення. У жодній країні світу немає ідеальної системи пенсійного забезпечення, всі відчувають труднощі та перепони на шляху до досягнення гідного соціального захисту громадян. Однак є можливість застосовувати окремі практики, які виявилися успішними в ході їх реалізації в тій чи іншій країні. Так, варто звернути увагу на наступні тенденції у практиці зарубіжних країн:

- індексація пенсійних виплат повинна здійснюватися відповідно можливостям бюджету країни. Вже сьогодні ми зіткнулися з проблемами системи пенсійного забезпечення, пов'язаними з непомірним нарощуванням зобов'язань, не підкріпленими реальними можливостями системи;

- поступове підвищення пенсійного віку, враховуючи при цьому параметри здоров'я сучасних пенсіонерів відповідно результатам досліджень, а також з урахуванням параметрів тривалості життя в країні, гнучке визначення періоду дожиття;

- фінансування гарантованих державою пенсій за рахунок загальних податків.

У підрозділі 2.2. «Аналіз розвитку системи пенсійного забезпечення на прикладі Республіки Польща» висвітлено проблеми з якими зітнулася Польща, запустив проведення пенсійної реформи в 1999 році, та досягнуті в подальшому результати. Пройшовши тривалий шлях у становленні пенсійної системи уряд Польщі все ж таки знайшов свою «золоту середину», що втілилось у запровадженні нового Закону про проведення пенсійної реформи, який набрав чинності з 1 лютого 2014 року.

У третьому розділі «Шляхи удосконалення системи пенсійного забезпечення в Україні» обґрунтовані правові основи і напрямки модернізації органів пенсійного забезпечення, та сформульовані конкретні пропозиції щодо модернізації системи соціального захисту населення України.

У підрозділі 3.1. «Обґрунтування необхідності реформування системи пенсійного забезпечення в Україні» головним чином, проаналізувавши стан пенсійного забезпечення в Україні, було виявлено такі його проблеми:

- пенсійні реформи, здійснені протягом останніх років, були направлені в основному на зміну параметричних елементів пенсійної системи, створення нових інститутів пенсійного страхування майже не відбувалося;

- визначення параметрів пенсійної реформи відбувається під впливом зовнішніх чинників, при цьому відсутній системний підхід до регулювання пенсійних виплат у державному пенсійному страхуванні;

- стійкий дефіцит бюджету Пенсійного фонду України;

- недостатній рівень розвитку економіки України, а також наявність в її структурі значного обсягу тіньового сектора;

- незбалансованість демографічного навантаження на працездатне населення.

У підрозділі 3.2. «Шляхи удосконалення системи пенсійного забезпечення в Україні» зазначено, що подальші шляхи реформування пенсійної системи України мають бути спрямовані на збалансування бюджету пенсійного фонду, покращення матеріального стану пенсіонерів, а також зменшення навантаження на солідарний рівень шляхом запровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи та розвитку системи недержавних пенсійних фондів, що повинно позитивно позначитись на розвитку економіки і зростанню добробуту населення.

ВИСНОВКИ

Відповідно до визначених у магістерській роботі мети і завдань отримані результати, які в сукупності підкреслюють важливість наукового завдання щодо розкриття сутності реформи системи пенсійного забезпечення України. В узагальненому вигляді вони зводяться до таких теоретичних і практичних висновків:

1. Зростання потреби в соціальному захисті відбувається в періоди загострення економічних проблем і соціальної напруженості в суспільстві. Залежно від економічних умов, культурно-історичних особливостей, політичної культури, розмаху суспільних

рухів у різних країнах на різних етапах держава бере на себе вирішення тих або інших проблем соціального захисту населення, стабілізації суспільного розвитку. Тому підвищення рівня виплати пенсій в Україні залежить від створення належних умов взаємовигідних для усіх верств населення у сфері пенсійного забезпечення.

Врахування всіх недоліків і вад системи пенсійного забезпечення України та їх вирішення дасть змогу сформувати розвинений ринок послуг з цього виду страхування. Отже, позитивними результатами у покращенні пенсійного забезпечення України має стати досягнення таких результатів: забезпечення фінансової стійкості та стабільності у сфері пенсійного страхування; зменшення кількості пільговиків; підвищення рівня життя пенсіонерів та впевненості у соціальному забезпеченні; зменшення пенсійного навантаження роботодавців; створення результативної системи управління пенсійними грошовими потоками; заохочення громадян до заощаджень на старість; встановлення чіткого законодавства.

2. Розглянувши усі теоретичні аспекти, що пов'язані із питанням пенсійного забезпечення у різних країнах світу, ми виділили сильні сторони яким необхідно приділяти увагу та слабкі сторони, які потребують вдосконалення у майбутньому.

Отже, проаналізувавши системи пенсійного забезпечення зарубіжних країн можна зробити висновки, що за кордоном функціонують різні моделі пенсійних систем. Моделі, які побудовані тільки за "розподільчим" або "накопичувальним" принципом, зустрічаються вкрай рідко. Системи пенсійного забезпечення більшості країн включають різні інститути соціального захисту: державне соціальне забезпечення, обов'язкове соціальне страхування, особисте пенсійне страхування, і таке інше. Між собою вони різняться тим, що один з цих інститутів домінує.

Польща, Німеччина, Нідерланди та багато інших країн з потужними економіками і високорозвиненими фінансовими інфраструктурами вважають для себе неприйнятним поспішне реформування системи пенсійного забезпечення, то тим більш обачною і зваженою повинна бути політика нашої влади, щоб необдуманими та скоростиглими рішеннями не посилити розчарування суспільства в проведених реформах.

3. Досвід зарубіжних країн у сфері реформування пенсійного забезпечення вкрай різноманітний, адже кожна країна має свою специфіку.

Реформування проводилось з урахуванням існуючої системи державного управління, рівня економічного розвитку, кількості населення та традицій. Головним завданням для України є формування своєї системи, яка буде враховувати специфіку економіки, традиції, ментальність, негативний і позитивний зарубіжний досвід у реформуванні пенсійної системи.

В Україні гостро стоїть питання про впровадження функціонування другого та третього рівнів пенсійної системи, саме тому для подолання проблем з упровадженням цих рівнів необхідно звернутися до міжнародного досвіду, а саме яким чином перерозподілені виплати пенсій між кожним рівнем. Україна – єдина держава, яка використовує солідарну систему на 99%. У більшості зарубіжних країн солідарна система пенсійного забезпечення становить не більше ніж 50% у загальному обсязі фінансування пенсій. Система недержавного пенсійного забезпечення ефективно працює й користується попитом. Проте, на наш погляд, українці мають психологічний та інформаційний бар'єр перед недержавними пенсійними фондами й іншими недержавними інститутами, тому більш оптимальним та зрозумілим є накопичувальне пенсійне страхування. Для механізму функціонування накопичувальної системи, виходячи з досвіду інших країн, доцільно створити накопичувальні фонди та прописати процедуру акумулювання коштів між Пенсійним та накопичувальними фондами.

Що стосується найбільш актуального аспекту пенсійної реформи – віку виходу на пенсію, то реформи 2011 р. в Україні вже ознаменували собою крок до вирівнювання пенсійного віку чоловіків і жінок. Наступна реформа, яку треба розглянути Україні, –

автоматична прив'язка до збільшення тривалості життя. Крім того, враховуючи міжнародний досвід, поправки до розміру пенсії на засадах бонус і малус повинні становити приблизно 5–7% за кожний рік відповідно до відстрочки виходу на пенсію та дострокового виходу.

4. Таким чином, проаналізувавши стан системи пенсійного забезпечення України, були виявлені такі її проблеми:

- пенсійні реформи, здійснені протягом останніх років, були направлені в основному на зміну параметричних елементів пенсійної системи, створення нових інститутів пенсійного страхування майже не відбувалося;
- визначення параметрів пенсійної реформи відбувається під впливом зовнішніх чинників, при цьому відсутній системний підхід до регулювання пенсійних виплат у державному пенсійному страхуванні;
- стійкий дефіцит бюджету Пенсійного фонду України;
- недостатній рівень розвитку економіки України, а також наявність в її структурі значного обсягу тіньового сектора;
- незбалансованість демографічного навантаження на працездатне населення.

Подальші шляхи реформування пенсійної системи України мають бути спрямовані на збалансування бюджету пенсійного фонду, покращення матеріального стану пенсіонерів, а також зменшення навантаження на солідарний рівень шляхом запровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи та розвитку системи недержавних пенсійних фондів, що повинно позитивно позначитися на розвитку економіки і зростанню добробуту населення.

За умови здійснення названих вище заходів пенсійне забезпечення в поєднанні із соціальною допомогою сформуєть набагато надійнішу систему захисту від бідності, ніж та, яка існує сьогодні. Проте, якщо зміни будуть запроваджені тільки в пенсійній системі, то виявлені проблеми навряд чи вдасться усунути. Пенсійна реформа має стати складовою частиною комплексної програми економічних і фінансових перетворень.

АНОТАЦІЯ

Андрієнко А.О. Реформування системи пенсійного забезпечення України: можливості та перспективи – На правах рукопису.

Магістерська робота на здобуття освітнього ступеню «магістр». Чорноморський національний університет імені Петра Могили. – Миколаїв, 2019.

В магістерській роботі дається загальна характеристика сучасного стану пенсійної системи України та окреслюються основні напрямки її реформування, зокрема, вдосконалення солідарної системи і недержавного пенсійного забезпечення, а також запровадження накопичувальної пенсійної системи.

Розкрита сутність системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яка є багатофункціональним організмом, який працює під керівництвом Пенсійного фонду України – інституції, що є складовою частиною бюджетно-фінансової системи держави

З'ясовано, що забезпечення впровадження та реалізація реформування системи пенсійного забезпечення України, враховуючи фактори зростання демографічної кризи та неспроможність солідарної системи забезпечити достатній рівень соціальних виплат є одним з найактуальніших пріоритетів соціальної політики держави.

Обґрунтовано, необхідність врахування та використання досвіду інших країн, який засвідчує, що забезпечення високого рівня економічної та соціальної безпеки є вкрай важливим і нагальним питанням, оскільки від нього залежить не тільки добробут громадян, а також можливість й спроможність захисту територіальної цілісності та суверенітету нашої країни, що є однією з пріоритетних функцій держави.

Запропоновано визначення поняття «пенсійне забезпечення», як сукупність створених правових, економічних та організаційних інститутів і норм, метою яких є надання громадянам матеріального забезпечення у вигляді пенсії.

Зроблено висновок, що пенсійна система в сучасній Україні не є такою досконалою як хотілось би, але є досить багато шляхів вдосконалення, які можна без усяких перешкод впровадити найближчими роками, і гарним для цього прикладом можуть стати зарубіжні країни, які вже проходили це.

Ключові слова: пенсія, пенсійна система, пенсійна реформа, пенсійний вік, солідарна система, накопичувальна система, недержавне пенсійне забезпечення, пенсійний фонд.

SUMMARY

Andriienko A.O. Pension Reform of Ukraine: Opportunities and Prospects - Manuscript.

Graduate work for obtaining an educational degree «Master». Petro Mohyla Black Sea National University. – Mykolaiv, 2019.

The master's thesis gives a general description of the current state of the pension system of Ukraine and outlines the main directions of its reform, in particular, the improvement of the solidarity system and the non-state pension system, as well as the introduction of a funded pension system.

The essence of the system of compulsory state pension insurance, which is a multifunctional organism, which operates under the leadership of the Pension Fund of Ukraine - an institution that is an integral part of the state budgetary and financial system, is disclosed.

It has been found out that ensuring the implementation and implementation of the reform of the pension system of Ukraine, taking into account the factors of the growing demographic crisis and the inability of the solidarity system to ensure a sufficient level of social payments is one of the most urgent priorities of the social policy of the state.

It is justified that the need to take into account and use the experience of other countries, which proves that ensuring a high level of economic and social security is an extremely important and urgent issue, since it depends not only on the well-being of citizens but also on the ability and ability to protect territorial integrity and sovereignty. which is one of the priority functions of the state.

The definition of the concept of "pension provision" is proposed as a set of legal, economic and organizational institutes and norms created for the purpose of providing citizens with financial support in the form of a pension.

It is concluded that the pension system in modern Ukraine is not as perfect as we would like, but there are many ways of improvement that can be implemented without any obstacles in the coming years, and a good example is the foreign countries that have already passed it.

Key words: pension, pension system, pension reform, retirement age, solidarity system, cumulative system, non-state pension provision, pension fund.